

УДК 338.2(477)

Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9056-5475

Свиридюк Наталія Петрівна,
доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача науково-дослідної лабораторії
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9772-1119

ОЦІНЮВАННЯ ЗАГРОЗ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

На основі отриманих емпіричних даних професійного експертного середовища зосереджено увагу на дослідженні та оцінюванні загроз у сфері економічної безпеки України. Результати дослідження базуються на онлайн-анкетуванні відповідних фахівців щодо ідентифікації та оцінювання ймовірності та впливу загроз в економічній сфері. Акцентується увага на достовірності отриманої експертної вибірки, що дозволило більш надійно рейтингувати загрози у сфері економічної безпеки України.

Особливо наголошено на загрозі цілеспрямованої діяльності організованої злочинності у конкретних сферах економіки країни, серед яких виділено найзначніші на основі оцінювання ризику їх поширення. Зазначено, що 17 із 25 ідентифікованих загроз впливу організованої злочинності за сферами економічної діяльності у зоні надзвичайно високого ризику їх поширення (більше 60 %), три – в зоні значного ризику (50 %–60 %) і чотири – незначного (менше 50 %).

Ключові слова: економічна безпека, загроза, ризик, ідентифікація, експертне середовище, оцінювання ризиків.

Демократичні країни світу прагнуть постійного зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Водночас для національних інтересів будь-якої держави важливим є сталий розвиток громадянського суспільства та економіки в цілому. Для українського суспільства, яке потерпає від відкритої зовнішньої збройної агресії, посягань на державний суверенітет та територіальну цілісність, війна стала серйозним випробуванням як для національної безпеки України, так і для її економіки, яка втратила значну частку потенціалу з виробництва товарів та надання послуг у країні. Передусім слід зазначити, що відкрита війна з боку РФ проти України супроводжується низкою загроз інформаційного, економічного, політичного та кримінологічного характеру, які прийнято сприймати як гібридні загрози, що руйнують суспільство, владу, економічні відносини та соціально-культурні зв'язки з середини, сприяючи тим самим воєнній агресії в цілому [1; 2].

Тож, у сучасних реаліях засадничою проблемою, спричиненою наявністю та наслідками прямої агресії, насамперед, є постановка першочергових завдань, пов'язаних із вивченням, розумінням та формуванням дієвих пропозицій щодо впровадження підходів до вирішення проблем економічної безпеки та стану реалізації відповідної державної політики, спрямованої на ефективну протидію загрозам у сфері економіки.

Метою статті є розвідки у сфері економічної безпеки з акцентуванням уваги на дослідженні особливостей ідентифікації та рейтингування загроз із визначенням найзначніших, які потребують невідкладної уваги.

У цьому контексті важливим є напрацювання системи знань щодо поширення загроз у сфері економіки. Зокрема усвідомлення сучасних трендів та реального пізнання ключових загроз, на основі яких здійснення оцінювання ризиків їх поширення, оцінювання спроможностей та вразливостей щодо протидії загрозам дасть можливість охарактеризувати напрями для формування реально дієвих механізмів ризик-орієнтованого підходу щодо забезпечення економічної безпеки сучасного українського суспільства, що, у свою чергу, сформує достатній масив знань для формування обґрунтованих пропозицій щодо протидії гібридним загрозам у сфері економічної безпеки [3; 4; 5].

Розвиток нових технологій несе надзвичайно небезпечні загрози високотехнологічного та глобального характеру, що можуть призвести до потенційного впливу на діяльність суб'єкта та руйнівних наслідків відносно життєдіяльності сучасної країни. Разом з тим, протидія загрозам економічного характеру достатньо широко та комплексно охоплює питання забезпечення національної безпеки, вирішення багатоманітних проблем якої відносно є складним та ключовим для суспільного життя. Одним із пріоритетів у системі національної безпеки є охорона суспільних відносин, інтересів людини, суспільства та держави, що, у свою чергу, вимагає стабільності та забезпечувальності потреб суспільства в усіх сферах життєдіяльності країни, зокрема й її сталої економічної складової. Тож, вбачається потреба у суттєвому аналізі ситуації та дослідженні тих факторів, що спричинюють поширення загроз у сфері економічної безпеки.

Водночас важливо також зазначити, що об'єктивність та обґрунтованість результатів дослідження потребує відповідної методологічної бази, прийнятності даних, що використовуються в аналізі, та джерел, з яких вони надходять, а також важливо ідентифікувати ті загрози, що реально та найбільше впливають на стан економічної безпеки. Це дасть можливість передбачити врахування взаємопов'язаних елементів, серед яких одним із основних інструментів є оцінка ризиків. Для цього з метою виявлення загроз та факторів уразливості експерти повинні здійснювати періодичну оцінку ризиків, мати належні технології та інструменти контролю з урахуванням значущості та захисту інформації [6].

Тож, очевидно, що за такого розуміння та використання міжнародних стандартів, для нашої держави важливо активно розвиватися в цьому напрямі. Не дивно, що Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 уведено в дію Стратегію національної безпеки України [7], у якій закріплено, що Україна запровадить національну систему стійкості для забезпечення високого рівня готовності суспільства і держави до реагування на широкий спектр загроз,

що передбачатиме оцінку ризиків, своєчасну ідентифікацію загроз і визначення вразливостей, а також поширення необхідних знань і навичок у цій сфері.

Саме Стратегія економічної безпеки України визначає реалізацію національних інтересів у сфері забезпечення економічної безпеки, що, у свою чергу, відповідає сталому розвитку національної економіки, інтеграції України в європейський економічний простір, розвиток рівноправного взаємовигідного економічного співробітництва з іншими державами. Крім того, в документі наголошується, що забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізацію стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз [8].

З огляду на це, слушною була пропозиція визначення завдань перед експертним середовищем, до якого залучено фахівців з економічної безпеки, з метою ідентифікації загроз у сфері економічної безпеки та їх оцінювання. Для проведення дослідження обрано ризик-орієнтований підхід у якості базового, який, на нашу думку, став основою для досліджень за обраним напрямом.

Характерно, що під час проведення стратегічних сесій застосовано методи фасилітації та мозкового штурму на предмет ідентифікації загроз у сфері економічної безпеки та розроблено відповідний опитувальник, відповіді на запитання якого були виключно конфіденційними і не потребували розкриття індивідуальних даних опитуваних. Опитування проводилось в режимі ON-LINE шляхом заповнення анкет, у яких кожен індикатор оцінювався за двома характеристиками: “Ймовірність (Рівень оцінювання)” та “Можливі наслідки (Вплив)” за 3–4–5-бальною шкалою (рис. 1). При оцінюванні важливим вбачалося відображення специфіки регіону мешкання, власного досвіду та обізнаності респондентів щодо сфери економічної безпеки України.

№ з/п	ЗАГРОЗИ у сфері економічної безпеки України	ЙМОВІРНІСТЬ			МОЖЛИВІ НАСЛІДКИ			
		ВІСОКА	середня	НИЗЬКА	катастрофа	критичний стан	тяжкий стан	визначені наслідки
1.	Цілеспрямована діяльність організованої злочинності у фінансовій сфері							
	<i>(в розрізі галузей та сфер економіки):</i>	X	X	X	X	X	X	X
1.12.	банківської діяльності							
1.13.	небанківських фінансових установ							
1.14.	енергетичного сектору							
1.15.	нафтогазової галузі							
1.16.	паливних ресурсів							
1.17.	аграрної сфери							
1.18.	лісового господарства							
1.19.	водного господарства							
1.20.	зовнішньоекономічної діяльності							
1.21.	виробництво та обіг лікеро-горілчаних та тютюнових виробів							
1.22.	металургійна галузь							
1.23.	машинобудівна галузь							
1.24.	фармацевтична галузь							
1.25.	хімічна галузь							

Рис. 1. Витяг з онлайн-анкети щодо експертного опитування на предмет економічної безпеки держави

Як результат, було отримано 1960 анкет. Разом з тим, щоб уникнути неправдивих відповідей респондентів, у різні розділи опитувальника внесені запитання, логічно обґрунтованою відповіддю на які було їх оцінювання у характеристиці “ймовірність” як “висока” або “середня”, але не “низька”. За такої умови нами відфільтровано недостатньо надійні відповіді опитуваних на предмет їх логічної помилки та отримано 1255 анкет із найбільш якісними та істотними даними лише тих експертів, які надавали логічно узгоджені відповіді.

Водночас слід зазначити, що ідентифіковані експертною групою загрози у сфері економічної безпеки було проаналізовано на основі оцінювання ризику їх поширення, враховуючи як ймовірність, так і наслідки такого поширення. Відповідно до отриманих результатів нами визначено рейтинг загроз у сфері економічної безпеки із урахуванням рівня ризику їх поширення (рис. 2).

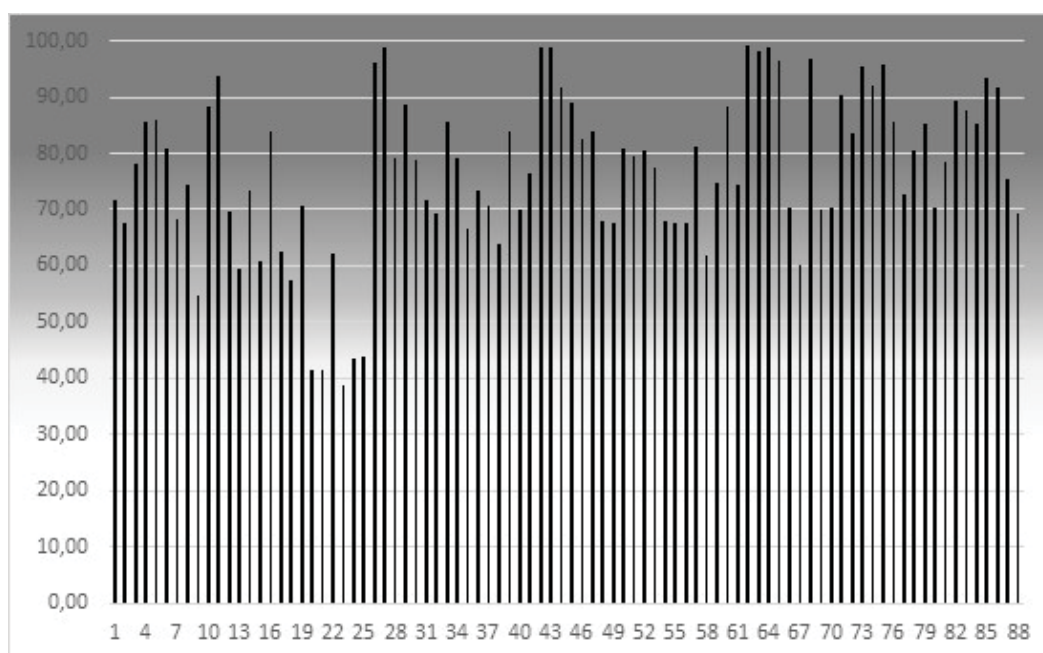

Рис. 2. Загальний рейтинг загроз у сфері економічної безпеки, (%)

Базовими засадами для реалізації визначених завдань оцінювання ризиків є міжнародний стандарт, імплементований до вітчизняного законодавства, так як у 2018 році прийнятий як національний стандарт, – ДСТУ ISO 31000:2018 [5].

Загальна картина оцінювання ризику поширення ідентифікованих загроз достатньо варіативна, що сприймається також як рівень достатності щодо репрезентативності результатів.

Реалізована методологія передбачає оцінювання ризиків поширення загроз за шкалою від 0 % до 100 % та передбачає такі граничні рівні:

- рівень ризику у зоні вище 60 % – найзначніші загрози (потребують застосування невідкладних заходів щодо зменшення ризику їх поширення);
- рівень ризику у зоні 50–60 % – значні загрози (потребують контролю найвищого керівництва);

– рівень ризику у зоні 40–50 % – загрози, що потребують уваги, але не першорядні;

– рівень ризику у зоні нижче 40 % – незначний рівень.

Таким чином, із урахуванням ризику поширення ідентифікованих загроз, їх рейтингу, можемо зробити висновок про те, що переважна більшість загроз характеризуються високим ризиком поширення і відносяться до групи найзначніших загроз у сфері економічної безпеки України.

Подальший аналіз, з метою його деталізації, проведемо щодо групи загроз, які характеризуються своїм змістом як цілеспрямована діяльність організованої злочинності за окремою сферою економічної діяльності. Таких загроз було ідентифіковано 25 і, згідно з оціненим ризиком їх поширення, також сформовано відповідний рейтинг (рис. 3, табл. 1).

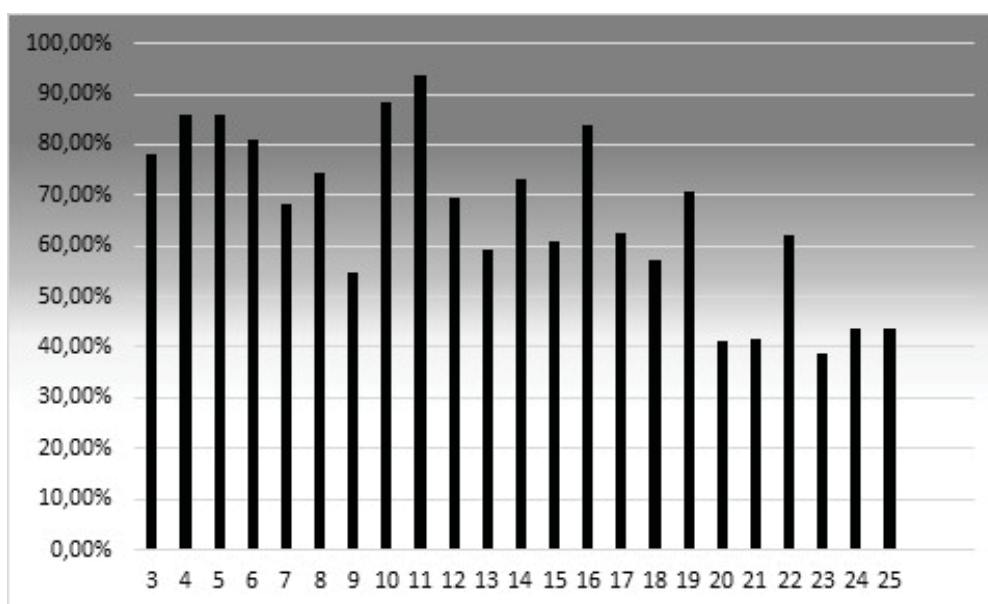

Рис. 3. Рейтинг загроз за сферами економіки на основі оцінки ризику (%)

Як бачимо, 17 з 25 ідентифікованих загроз впливу оргзлочинності за сферами економічної діяльності у зоні надзвичайно високого ризику їх поширення (більше 60 %), три – в зоні значного ризику (50 %–60 %) і чотири – незначного (менше 50 %).

Таким чином, організована злочинність в Україні найбільший вплив має в галузях економіки, які характеризуються найвищим рівнем ризику:

- виробництво та обіг лікеро-горілчаних і тютюнових виробів – 93,70 %;
- зовнішньоекономічна діяльність – 88,20 %;
- паливна галузь – 85,95 %;
- нафтогазова галузь – 85,75 %;
- будівництво доріг – 83,76 %;
- аграрна сфера – 80,88 %;

Оцінювання ризику поширення загроз у сфері економічної безпеки

ЗАГРОЗА - (Цілеспрямована діяльність ОЗУ) ЗА СФЕРОЮ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	№п/п	Ризик, %
Банківська діяльність	1	71,57
Небанківські фінансові установи	2	67,45
Енергетичний сектор	3	78,06
Нафтогазова галузь	4	85,75
Паливна галузь	5	85,95
Аграрна сфера	6	80,88
Сфера земельних ресурсів	7	68,24
Лісове господарство	8	74,29
Водне господарство	9	54,66
ЗЕД	10	88,20
Виробництво та обіг ЛП і тютюнових виробів	11	93,70
Металургійна галузь	12	69,56
Машинобудування	13	59,37
Фармацевтична галузь	14	73,41
Хімічна галузь	15	60,94
Будівництво доріг	16	83,76
ІТ сектор	17	62,52
Транспорт	18	57,33
Торгівля	19	70,74
Готельний бізнес	20	41,35
Ресторанний бізнес	21	41,54
Операції з нерухомістю	22	62,25
Туризм	23	38,63
Пошта та кур'єрська діяльність	24	43,57
Інші сфери	25	43,68

- енергетичний сектор – 78,06 %;
- лісове господарство – 74,29 %;
- фармацевтична галузь – 73,41%;
- банківська діяльність – 71,57 %;
- торгівля – 70,74 %;
- металургійна галузь – 69,56 %;
- сфера земельних ресурсів – 68,24 %;
- небанківські фінансові установи – 67,45 %;
- ІТ сектор – 62,52 %;

- операції з нерухомістю – 62,25 %;
- хімічна галузь – 60,94 %.

Проведений аналіз загроз у сфері економічної безпеки не є остаточним та потребує більш глибокого дослідження з використанням ширшого масиву даних та інформації, застосування сучасних методів та інструментів аналізу. Разом із цим, достатньо показовими є використані у дослідженні статистичні дані та матеріали опитування експертів, що дозволило ідентифікувати загрози у сфері економічної безпеки та на основі оцінювання експертним середовищем здійснити їх рейтингування за рівнем ризику, визначивши найважливіші, що потребують невідкладного впровадження заходів щодо зниження ризику їх поширення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Користін О.Є., Свиридчук Н.П. Національні реалії впровадження методології Європолу “SOCTA”. *Південноукраїнський часопис*. 2022. № 1. Ч. 2. С. 123–130.
2. Korystin O.Y., Sviridyuk N.P., Kovalchuk T.I. Hybrid threats in the civil security sector in Ukraine. *Проблеми законності*. 2019. Вип. 147. С. 163–175.
3. Користін О.Є., Свиридчук Н.П. Методологічні засади оцінювання ризиків у правоохоронній діяльності. *Наука і правоохорона*. № 3. 2020. С. 191–197.
4. Користін О.Є., Свиридчук Н.П. Формування безпекознавчих компетентностей у правоохоронній діяльності. *Наука і правоохорона*. 2021. № 1 (51). С. 191–198.
5. ДСТУ ISO 31000:2018 Менеджмент ризиків. Принципи та настанови (ISO 31000:2018, IDT). URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_31000_2018.pdf (дата звернення: 17.04.2022).
6. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН 57/329, принятая на 78 пленарном заседании 57-й сессии. 20 декабря 2002 года. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/555/24/PDF/N0255524.pdf?OpenElement> (дата звернення: 17.04.2022).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 17.04.2022).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України “Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року” від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (дата звернення: 17.04.2022).

REFERENCES

1. Korystin O.Ye., Svyrydyuk N.P. (2022). Natsionalni realii vprovadzhenia metodolohii Yevropolu “SOCTA”. “National realities of implementing Europol’s SOCTA methodology”. South Ukrainian magazine. No. 1. Part 2. P. 123–130 [in Ukrainian].
2. Korystin O.Ye., Sviridyuk N.P., Kovalchuk T.I. (2019). Hybrid threats in the civil security sector in Ukraine. *Problemy zakonnosti*. Iss. 147. P. 163–175 [in English].
3. Korystin O.Ye., Svyrydyuk N.P. (2020). Metodolohichni zasady otsiniuvannia ryzykiv v pravookhoronni diialnosti. “Methodological principles of risk assessment in law enforcement activities”. *Nauka i pravookhorona*. No. 3. P. 191–197 [in Ukrainian].
4. Korystin O.Ye., Svyrydyuk N.P. (2021). Formuvannia bezpekoznavchykh kompetentnostei u pravookhoronni diialnosti. “Formation of security competences in law enforcement activities”. *Nauka i pravookhorona*. No. 1 (51). P. 191–198 [in Ukrainian].
5. Menedzhment ryzykiv. “Risk management. Principles and guidelines (ISO 31000:2018, IDT)”. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_iso_31000_2018.pdf (Date of Application: 17.04.2022) [in Ukrainian].
6. Rezoliutsiia Heneralnoi Assamblei OON 57/329, pryniataia na 78 plenarnom zasiedanii 57-i sessii. 20 dekabria 2002 goda. “UN General Assembly Resolution 57/329, adopted at the 78th plenary meeting of the 57th session. December 20, 2002”. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N02/555/24/PDF/N0255524.pdf?OpenElement> (Date of Application: 17.04.2022) [in Russian].

7. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku “Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy”. “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated September 14, 2020 “On the National Security Strategy of Ukraine”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (Date of Application: 17.04.2022) [in Ukrainian].

8. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy “Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku”. “On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine “On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025 dated August 11, 2021 No. 347/2021”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text> (Date of Application: 17.04.2022) [in Ukrainian].

UDC 338.2(477)

Korystin Oleksandr,

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Honored Academic of Science and Technology of Ukraine, Chief Researcher,
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9056-5475

Svyrydiuk Nataliia,

Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Co-Head of the Research Laboratory,
State Research Institute MIA Ukraine,
Kyiv, Ukraine,
ORCID ID 0000-0001-9772-1119

THREATS ASSESSMENT IN THE FIELD OF ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

The article focuses on the study of threats to economic security in Ukraine. The study was conducted on the basis of empirical data – the results of a survey of experts to identify and assess the likelihood and impact of threats to economic security. The reliability of the obtained expert sample based on the use of a logical error filter is substantiated.

The importance of a risk-oriented approach to ensuring the economic security of Ukraine is substantiated. Attention is drawn to adequate changes in Ukraine regarding the development of a risk-oriented approach. Based on risk assessment, threats to economic security in Ukraine were rated. Particular emphasis is placed on the most significant threats in the field of economic security, which require immediate response and the formation of appropriate state policy to counter and reduce the risk of their manifestation, in particular: production and circulation of alcoholic beverages and tobacco – 93.70 %; foreign economic activity – 88.20 %; fuel industry – 85.95 %; oil and gas industry – 85.75 %; road construction – 83.76 %; agricultural sphere – 80.88 %; energy sector – 78.06 %; forestry – 74.29 %; pharmaceutical industry – 73.41 %; banking activity – 71.57 %; trade – 70.74 %; metallurgical industry – 69.56 %; sphere of land resources – 68.24 %; non-bank financial institutions – 67.45 %; IT sector – 62.52 %; real estate transactions – 62.25 %; chemical industry – 60.94 %.

Keywords: economic security, threat, risk, identification, expert environment, risk assessment.

Отримано 06.06.2022

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2022

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2022.2\(56\).17](https://doi.org/10.36486/np.2022.2(56).17)

Issue 2(56) 2022

<http://naukaipravoohorona.com/>